

Érintések

széljegyzet egy autistaprojekthez

Páncsics Edina Magiszter Alapfokú Művészeti Iskola, Szolnok

Prücök

A mellényzsebünkben hordozott, születésünk óta velünk utazó apróság, amiről sokan nem is tudunk, vagy ha tudunk, nem feltétlenül nevezzük a nevén; ami mindig jön, vonatozik velünk, ott van minden pillanatunkban. Akár több is létezik belőle. Mert prücök mindannyiunkban van. Sok kis vacak, bevallott vagy bevallatlan hézag, differencia, eltérés, másság, különbözőség...

Belegondoltunk-e már, hogy mennyi más „disz-” is van az életünkben, amit nem artikuláltunk, nem neveztünk a nevén, mert akár meg sem fogalmazódott bennünk? Pedig a legeslegfontosabb kilométerkö bejárando utunkon az első: a felismerés, az azonosítás. Jusson eszünkbe: „Ó, tehát a feltérképezés!” (Térkép nélkül pedig el se induljunk kirándulni!)

/Tóth István – Páncsics Edina/

Szerencsés helyzetben vagyok, mert az iskolánk egy olyan intézmény, melynek a földszintjén autistacentrum van. Szinte naponta találkozunk különböző életkorú „más” diákokkal, akiknek néha fülig ér a szájuk (úgy sírnak), néha pedig potyog a könnyük (úgy mosolyognak).

Jó, tudjuk, „mások”.

A mi művészeti szakgimnáziumunk arról híres, hogy nagybetűkkel írjuk ki, valljuk és gondoljuk, hogy minden diák más (ami igaz is), hiszen a mi tanulóink jellemzően nagy fokú érzellemmel fűtöttek, érzékenyek mindenre, társaikra, a külvilágra, a belvilágra, gyakorlatilag mindenre.

Szemléletformálás

A projekt célja a szemléletformálás volt. Olyan élmény létrehozására törekedtünk, mely egy életre szólóan meghatározhatja a diákok hozzáállását az autizmussal élő emberekhez, amely fejleszti az empátiát, és a kompetenciák listájára felveszi az odafigyelést. Olyan közös élmények megélését próbáltuk elősegíteni, melyek a napi társadalmi érintkezések során

általában ritkábban történhetnek meg. Olyan program volt ez, mely a szándék szerint elősegítheti később a fiatalokat a társadalom figyelmes, felelősen gondolkodó és felkészült tagjaivá válni. A programban 18 éves középiskolások és 13-20 éves korú autista fiatalok vettek részt.

Ha a feltételezéseinket, a vélt vagy valós félelmeinket (akár csak ideiglenesen) félretesszük, ha odaadón, őszinte kíváncsisággal kinyitjuk (legalább) a kiskapuinkat, és a munka közben megtaláljuk a közös hangnemet, akkor véleményünk jócskán átalakulhat. Az autizmussal élő személyek világlátásába való érzékeny, empatikus betekintés hosszú távon pozitívan befolyásolhatja érzéseinket, nem csupán az adott személy, de az egész csoport iránt.

A világ sokféleképpen felosztható különböző csoportokra, az viszont bizonyos, hogy mindig létezik a „mi” csoportunk és az „ő” csoportjuk, legyen szó bármilyen kritériumról,

1 <https://opac.elte.hu/Record/opac-EUL01-000696114>

akár a különböző társadalmakban található milliányi minihalmazról... Csoportokba sorolódásaink és csoportjainkhoz való lojalitásunk igen gyakran előnyös, azonban némely esetben téves előítéleteink alapja is lehet. A kisebb csoportok közötti, pozitív érzelmi élménnyel járó találkozás viszont csökkenheti a negatív érzelmi reakciókat a „másik” csoporttal, jelen esetben az autizmussal élőkkal szemben. A témában nem túl gyakorlott pedagógusként kíváncsi voltam, mit, hogyan, milyen minőségben tudok ebben a helyzetben alkotni.

Kezdtük a beszélgetéssel

„Na, mit tudunk az autistákról?”
(Néma csend.)

Találkozó, beszélgetések következtek egy autista fiúval, aki 19 éves kora ellenére megjárta már a hadak útját (iskolák, osztályok, kudarcok...). Egy kiváló, komoly fiatalalembert ismertünk meg benne, aki őszintén tudott beszélni önmagáról és a társairól. Többször is találkozott a végzős osztállyal, s nyíltan beszélgettünk arról, mi is az az autizmus. Milán segítségével egyre többet tudtunk meg arról, kikkel is fogunk együtt dolgozni. A diákok egyre bátrabban kérdeztek, végül már alig várták a közös alkotást. Kilenc autista fiatal érkezett hozzánk a szüleivel. Mi tervezetten később érkeztünk, hogy előbb ők maguk térképezhessék fel a terepet, az alkotóműhelyt, hogy a maguk módján barátkozhassanak meg vele. (Ehhez tudni kell, hogy a mi sulink – nagyon meghitt miliójú kis teakonyhánkkal, szabadon szét-

hagyott eszközeinkkel, mindenféle terjengő festék- és olajillatával, billegő-bólogató munkáinkkal a falakon – olyan, mintha otthon lennénk.)

Végül felkerültek a köpenyekre a nélkülözhetetlen becenévtáblák, lefőztük az első illatos teákat, előkerültek a sütis dobozok. Bemutattuk az előre megtervezett vázlatokat, melyekről saját szavakkal, egyéni kifejezőmódjukkal meséltek a diákjaim, mit és hogyan gondoltak megvalósítani. Az autista fiatalok pedig választottak (ki képeket, ki személyeket), és finoman, óvatosan körvonalaadtak a „halmazok”. A néhány fős csoportokban lassacskán beindult a munka. A diákok persze tétován kavargtak, ide-oda csapódtak, de az ötletek már röpködtek, az alkotások vázolódtak. Félve, tapintatosan, de elkezdtek a színek is egymás palettájáról cserélni, keveredni, ahogy a mosolygó csevejek, végül a duruzsolások is egy szimfonikus zenekar behangolásának kakofóniáját idézték.

Az alkotás folyamata

Bevallom őszintén, kicsit féltem. A tapasztalatlanság izgalma bennem volt, de kifelé ilyesmit nem mutat az ember. Bízam a reflexeimben, a több évtizedes pedagógusi tapasztalatomban, és legfőképpen bízam a diákjaimban. Ráadásul

néhány éve jár hozzám rajzolni egy autista fiú, Tamás. De pontosítsuk csak, lassan hét év lesz az a „néhány”. Tünetmentes térbeli alkotásokat tud varázsolni! S bár a látvány leképezése folyamatosan gondot okoz neki, a fantáziája nyomán olyan képek kerülnek ki a kezei közül, amelyek nem hétköznapiak. Amikor végül középiskolába ment, gondoltam, épp ideje lenne talán egy tanárváltásnak, meg is próbáltam, de nem sikerült. Talán kell hozzá valami, amit megfogalmazni is nehéz, talán a rengeteg figyelem, a pillanatnyi rezdüléseinek felfedezése és megértése, nem tudom. Talán nem is valami, hanem valaki, egy érzékeny, értő személy. Nagyon kevés szóval instruálható, máris dolgozik tovább. Nos, őt a többiek persze már ismerték, hiszen több éve azonos csoportba jár velük, így a közös munkában „némán” is ő volt a „hangadó”. A bő húsz fős társaságból végül öt csoport alakult ki. Bár az enyémek előzetesen több vázlattal készültek, de a vendégeink valamiért épp azon öt vázlat köré csoportosultak, melyeket végül megvalósítottunk. Hogy mi alapján döntöttek így, vizuális momentumokat avagy társakat választottak-e, nem tudni, de a kiválasztódás viszonylag rövid idő alatt megtörtént. Érdekes aprósággként meg kell említenem, hogy eleinte viszolyogtak a festék érin-

tésétől, mégis gyorsan legyőzték ezt az állapotot: „kesztyűket fel a kézre!” A főalakok felvázolása után a színválasztások következtek, de teljesen ösztönösen. Keveredtek a paletták, aztán jöttek a mintázatok. Motívumviláguk visszaköszön több képen: szív, kör, nap, könyv. A két főtéma az állat és az ember volt. Harsány, impulzív színhasználattal ugyan lehet-e csendes, elmélyült képeket – ráadásul csoportmunkában – festeni? Jelentem: lehet. A diákjaim felvérték minden jóval (ecsetkezelés, technika, tér- és anyagismeret stb., sorolhatnám a kompetenciákat), már készen álltak a műalkotások létrehozására.

„A befelé fordulás az autistáknál a külvilág radikális elhanyagolásával, az érdeklődési kör beszűkülésével, valamint kommunikációs, szociális nehézségekkel társul. Az autizmussal élők számára azonban a rajzolás nem az önkifejezés lehetősége, hanem egyfajta rendezési, szabálykeresési feladat. Vizuális megnyilvánulásaik annak a másféle gondolkodásnak a lenyomatai, amellyel a maguk rendszere szerint megpróbálják értelmezni a mi világunkat, az ő világukról azonban továbbra is igen keveset tudunk.” (Mélyi, 2017)

Nem voltak konkrétan leírt szabályok, szubjektív és érzelmi hatások mentén születtek a művek. A két-három-négy alkotótárs közös és eredményes munkájának feltétele

a kölcsönös megértés, az egyértelmű kommunikáció (közös nyelvezet) kialakítása, az egyes személyre érvényes, viszont a másik által könnyen dekódolható gondolkodásmód elfogadása volt. Csak ezek meglétével alakulhatott ki egyfajta interaktív alkotó folyamat, melynek végeredménye számos hatalmas méretű kép lett. A tervezési-alkotási folyamatban játszott szerepük és eszközeik eltértek ugyan, de csak annyira, hogy épp kiegészíthessék egymást (keszkesz díszítőmotívumok folytatása, a felhők megjelenése, a színek kiválasztása stb.)

„A 'divergens gondolkodású' fogalom szabálytalan, nem szokványos, eredeti gondolkodásmódot jelöl. A divergens gondolkodású ember számára nincs egyetlen 'jó' válasz, fantáziája és alkotóképessége segítségével lehetséges válaszok egész sorát produkálja. Képes látszólag egymástól független, össze nem tartozó elemek között kapcsolatot felfedezni, s így minőségileg valami újat teremteni. Az egyén képes látszólag egymástól független, össze nem tartozó elemek

között kapcsolatot felfedezni, s így minőségileg valami újat teremteni.” (Boross Otília)

Az irányító szerep ránk lett osztva, hiszen nem volt idő és lehetőség felmérni az autista vendég diákjaink kompetenciáit, előzetes ismeretanyagát, kulturális és szakmai műveltségét, még kommunikációs készségeit sem. Mindez nagy koncentrációt és odafigyelést igényelt, hiszen csak mi hibázhattunk, ők nem. Így érkezünk el a célegyenesbe, a festmények megalkotásához. A kommunikáció eleinte csak bávatag egymásra nézésekben, érdeklődő tekintetekben nyilvánult meg, aztán szép lassan, szűkszávúan, de már párbeszéddé, végül fecserészéssé fejlődött. A kialakult mini alkotóközösségeken belüli beszélgetések alkalmával egyértelműen kirajzolódott, hogy egy ilyen szubjektív megközelítésen alapuló, kreatív alkotómunkát igénylő, diák-diák közötti kapcsolat legfontosabb eleme a személyes empátia, az emocionális alkalmazkodóképesség.

Végeredmény: megérthető, megélhető

Kiállítást is szerveztünk a képekből, a saját magunknak megálmodott GANG Galériában (egy 100 éves társasház ódon lépcsőházában).

„De hol lesz a kiállítás? – évtizedek óta fel-felcsattanó kérdése ez a fiatal szolnoki alkotók megbeszéléseinek, a hazatérő iskolai alkotótáborok szervezőinek. Az nem igaz, hogy ne lenne kiállítóhely Szolnokon. Hogyne lenne! De az egyikbe csak jövő ilyen-

korra van időpont, a másokban egy sportcsarnokméretű hodályt kellene megtölteni, a harmadikba pedig csak zsúrizett alkotások kerülhetnek, stb. Régebben volt egy-két befogadó vendéglátóhely, de azok is megszűntek, átalakultak. Mégis KELL, KELL EGY HELY, ahol megmutathatjuk magunkat! Így jutottunk el annak a gondolatáig, hogy kerítünk magunknak. Ez lenne a GANG Galéria. Kicsit szűkös, kevésbé komfortos, de a miénk! Egy lépcsőház vagy kert gangján éppen annyi vendéget fogadhatunk,

amennyit érdekel a mi kis ad hoc tárlatunk, a gang összefűzi a jelenlévőket, mint az a „valami” Örkény paprikafűzérét – madzag nélkül. Jó lesz ide bejönni! Itthon leszünk! Kicsi, de hatalmas tereket ölel majd fel. Elvisz messzire, s a mindennapok mókuskerekébe megnyugvást hoz, kikapcsol. Itthon leszünk! Tárgyak, terek, enteriőrök, képek, emberek. De milyenek!” /Tóth István – Páncsics Edina²

A kiállításon annyian jelentek meg, hogy voltak, akik nem fértek el a földszinten, és az emeleti függőfolyosókról básméskodtak. Az internetes felületeken kívül bőséges teret kapott a nyomtatott és a sugárzott médiában is. Nincs min csodálkozni! Olybá tűnik, a közembert megérintő, apróságnak tűnő érintések, érintkezések még csendes intimitásukban is jelentősebbek, többet számítanak, mint a tőlünk távol álló és nagyobb horderejűnek feltüntetett történetek. És ez jól is van így.

A képekről

A cikk illusztrációiként szereplő festmények a Szolnoki Művészeti Iskola (MAMI) és az Autistákért Szolnokon Civil Társaság fiataljainak közös munkái.

Alkotók: Bíró Edina, Zsigó Réka, Héja Kitti, Gulyás Vanda, Buzsáki Sára, Buzsáki Luca, Bodó Kata, Arnóczki Viktória, Szepesi Krisztina, Szabó Nikolett, Daróczi Levente, Pintér Gábor, Lovas Dorottya, Nagy Imre, Kovács Tamás, Gál Milán, Lengyel Renáta, Csomós Nóra.

Hivatkozások

Mélyi József (2017). Az autizmus, mint metafora. Kiállítás megnyitó esszé. *Artmagazin Online*, 2017. 06. 17.

Boross Otília (é. n.). *Divergens gondolkodás*. Kislexikon szócikk. Laposa Multimédia.

2 Tóth István és Páncsics Edina Facebook bejegyzései. <https://www.facebook.com/edina.pancsics/>
<https://www.facebook.com/szolnoktv/videos/345647123478853>
<https://www.facebook.com/judit.bajnai/videos/4421512694557824>